

KOLLÉGISTÁNAK LENNI

**IFJÚSÁGSZOCIOLÓGIA
ORSZÁGH ERIKA
SZOCIOLÓGIA
IV. ÉVFOLYAM**

Kollégistának lenni sajátos élethelyzet, melyet iskolás éve alatt sok diák megtapasztal, a legtöbben persze egyetemistaként, főiskolásként. Különösen igaz ez a Magyarországon az 1990-es években elkezdődött oktatási expanzió utáni oktatási rendszerre.

A dolgozatomban azt kívánom bemutatni, milyen a felsőoktatásban résztvevő kollégisták élete. Magam is kollégista lévén erről személyes élményekkel, tapasztalatokkal is rendelkezem.

Elsőként át kívánom tekinteni a mai magyar felsőoktatási és kollégiumi rendszert, majd pedig a kollégisták mindennapi életének bemutatására tesztek kísérletet.

A felsőoktatásról és a kollégiumokról

A mai magyar oktatási rendszer vizsgálatához elengedhetetlen áttekintenünk a közelmúltban kialakult és a napjainkig tartó expanziós folyamatokat. A dolgozatban az egyetemistákkal, főiskolásokkal kívánok foglalkozni, ezért csak a felsőoktatást érintő expanziót vizsgálom meg.

A felsőoktatásban részesülő diákok száma gyakorlatilag a 20. század folyamán végig emelkedett Magyarországon, eltekintve kisebb ingadozásoktól az 1980-as években. A hallgatók létszámának emelkedése töretlenül zajlik az 1990-es évek eleje óta. A folyamat az évtized utolsó harmadában még nagyobb lendületet vett és napjainkra teljesedett ki.

Erre a növekedésre kezdetben égető szükség is volt, a felsőoktatásban részesülő hallgatók száma jelentősen elmaradt a más országokban megfigyelhető adatoktól. Hazánkban a 18-24 éves korosztálynak még mindig kisebb aránya vesz részt a felsőoktatásban, mint számos nyugat-európai országban. Ugyanakkor néhány éve széles diskurzus folyik a diplomások túlképzéséről, illetve igen heves vita alakult ki arról, hogy van-e diplomás munkanélküliség Magyarországon. Ma már alapvetően nem az állam érdeke a felsőoktatás bővítése, hanem a lakosság részéről mutatkozik erre hatalmas igény, mely egyúttal az államra is nyomást gyakorol.

A helyzet megértéséhez szükséges lenne az olyan társadalmi változások vizsgálata, mint a rendszerváltás, a privatizáció, a gazdaság átalakulása, és még sorolhatnánk, de erre sajnos a dolgozat keretei között nincs lehetőség. A változtatások szükségszerűek, ám a rendszer tehetetlenségi ereje ezt igencsak megnehezíti.

Térjünk vissza az expanzió hatásaihoz. A folyamat eredményeként nemcsak a diákok létszáma nőtt pár év alatt a többszörösére, de a hallgatók tagozat és képzési szint szerinti összetétele is jelentősen megváltozott. Fontos megjegyezni, hogy a levelező tagozatos hallgatók száma nagyobb mértékben emelkedett, mint a nappali diákoké, illetve a főiskolások száma is dinamikusabb gyarapodást mutat az egyetemistákénál.

A hallgatók mintegy fele részesül állami finanszírozásban, ám tagozatok szerint jelentős eltérések észlelhetők. Míg a nappali tagozatos diákok 80%-a részesedik állami finanszírozásban, addig a levelező tagozatosoknál ez az arány alig 18%. Bár a nappali tagozaton az államilag finanszírozottak száma nőtt a 90-es években, arányuk az összes hallgatóhoz viszonyítva azonban csökkent: 97,8%-ról 86,1%-ra¹. A kollégistákról ugyanez mondható el. Számuk az évtized során pár ezerrel emelkedett, arányuk azonban csökkent. Az 1997/1998-as tanévben a kollégisták száma megközelítőleg 46100, a hallgatóságon belüli arányuk 28,6% volt. Ezzel szemben a 2003/2004-es tanévben a kollégisták száma megközelítőleg 61000, a hallgatóságon belüli arányuk 23,8% volt.²

„A felsőoktatás expanziója tehát együtt járt a piac szerepének növekedésével, az állami támogatás csökkenésével. Egy olyan felsőoktatási szerkezet jött létre, amelyben az állami támogatás a nappali tagozatosokra, azoknak is egyre szűkebb körére koncentrálódik.”³

Mindezek következtében a hallgatók és a kollégisták összetétele is megváltozott származásuk, társadalmi státusuk szerint. A piacnak az oktatás területén tapasztalható térnyerése egyes feltevések szerint növeli a feltörekvő rétegek gyermekeinek a felsőoktatásba való bekerülésének esélyét, ugyanakkor több kutatás is rámutatott, hogy az esélyegyenlőtlenségek nem csökkentek, sőt akár fokozódtak is. Érdekes jelenség például, hogy a költségtérítéses képzés keretében tanulók jelentős része a kevésbé tehető családok gyermekei közül kerül ki.

„A kollégisták státuszát nagymértékben befolyásolja a családi támogatás és a tanulmányi ösztöndíj. A szociális ösztöndíjat is figyelembe véve kiemelkedő szerepet játszik státuszuk alakulásában az állami támogatás. Azt is mondhatjuk, hogy a kollégisták az államilag leginkább támogatott hallgatók csoportjába tartoznak. Feltűnő, hogy a kollégistáknak alig több mint az egyötöde dolgozik, igaz viszont az is, hogy aki dolgozik, annak a legnagyobb bevétele munkából származik. A munkavégzést figyelembe véve a kollégisták nemcsak az állam által legtámogatottabb hallgatói csoportnak tekinthetők, hanem igen polarizált csoportot is alkotnak:

¹ forrás: Gábor Kálmán Kollégisták a felsőoktatásban című tanulmánya, 8. oldal

² forrás: Statisztikai tájékoztató 2003/2004, Oktatási Minisztérium

³ Gábor Kálmán: Kollégisták a felsőoktatásban, 9. oldal

egyszerre kerülnek ki közülük a leginkább piac- és a leginkább államfüggő hallgatók.“⁴

Mielőtt megvizsgálánk a mai kollégiumokat, érdemes kicsit visszatekintenünk a történeti előzményekre.

A diákok egy része mindig is vándorolt. A középkorban az egyetemek messze földekről vonzották a hallgatókat, vagy gondoljunk az inasokra, akik városról városra járva sajátították el mesterségük alapfogásait. A korban előrehaladva, a technika fejlődésével az utazás is mind egyszerűbbé, gyorsabbá és olcsóbbá vált. Ugyanakkor az iskoláknak is mind szélesebb köre alakult ki, melyek más-más életmódot követeltek meg diákjaiktól. Gondolok itt a bentlakásos iskolákra, a leánynevelő intézetekre, a papi szemináriumokra, vagy a jezsuita kollégiumokra. Számos irodalmi mű szereplőjeként is feltűnnek egyetemisták, ők azonban többnyire szerény albérletekben tengődnek, legyen szó akár Balzac Rastignac-járól vagy Dosztojevskij Raszkolnyikovjáról.

„A dualizmus idején, a két világháború között, s 1945-1948 között is tekintélyes számú kollégiumot tartottak fenn az egyházak a középiskolás és főiskolás-egyetemista tanulóiifjúság számára.“⁵ A háború utáni időszak kapcsán mindenképp meg kell említeni a népi kollégiumokat, melyek az alsóbb néprétegekből származó tehetséges gyerekeket igyekeztek felkarolni és támogatni.

„A kezdeményezés még a háború éveiben született, s a *Győrffy-kollégisták érdeme*, de hamarosan országos méretűvé terebélyesedett a mozgalom. A kollégiumokban egységes nevelési elveket kívántak megvalósítani főleg a Magyar Kommunista Párt és a Nemzeti Parasztpárt vezető ideológusainak elképzelései alapján. Az alapvető cél ugyanis a felépítendő új szocialista társadalom elkötelezett értelmiségének képzése volt.

1946 júliusában meghirdették a Népi Kollégiumokat Építő Mozgalmat (NÉKEM). A népi kollégiumok szervezete alkotta a *NÉKOSZ*-t, vagyis a *Népi Kollégiumok Országos Szervezetét*. Az 1947/48-as tanévben már 160 népi kollégium működött, mintegy nyolcezer fiatal számára teremtve meg a tanulás feltételeit. (A népi kollégisták száma 1945 és 1949 között elérte a 15000 főt - ide értve az általános iskolás, középiskolás és egyetemista fiatalokat egyaránt.)“⁶

⁴ Gábor Kálmán: Kollégisták a felsőoktatásban, 16. oldal

⁵ Pukánszky – Németh: Neveléstörténet

⁶ Pukánszky – Németh: Neveléstörténet

„A kollégisták - a tanulás mellett - *bekapcsolódtak az őket körülvevő társadalmi környezet életébe.*“⁷

„Végül a politikai változások nyomán, *1949-ben a népi kollégiumokat "önfeloszlatásra" ítélték, azaz adminisztratív úton felszámolták.*“⁸

A mai kollégiumok többsége viszonylag régi épület, jelentős hányaduk az 1950-1970 közötti időszakban épült, de találunk még a második világháború előtti épületeket is közöttük. Ezzel párhuzamosan elég kevés az új épületek száma. Ebből következik, hogy a legtöbb kollégium nincs túl jó állapotban, sok közülük felújításra szorul. E tekintetben kedvező változásoknak lehetünk tanúi: az elmúlt években több kollégium épületét is renoválták.

A kollégiumok igen változatos képet mutatnak nagyságuk, lakóik száma szerint. Mindazonáltal a legtöbb kollégium felszereltsége, ellátottsága kívánnivalót hagy maga után.

Egy átlagos szobában jobb esetben ketten, többnyire azonban hárman, de ami még gyakoribb, hogy négyen laknak. Ennél magasabb szobaszámmal én még nem találkoztam, de a kutatások szerint még léteznek ilyenek is. Ezek a szobák már aligha képesek alkalmas körülményeket biztosítani a hallgatóknak nemcsak a tanuláshoz, de a pihenéshez sem. A diákok többsége otthon saját szobával rendelkezik, vagy esetleg egy testvérével közösen használja. Ehhez az állapothoz képest két, három vagy esetleg még ennél is több emberrel osztozni egy általában igen kisméretű szobán, bizony nem túl kellemes.

A kollégiumok többségében van külön tanulószoba, de igen változó, hogy átlagosan hány lakó jut egy-egy ilyen helyiségre. A kollégisták életmódjára hatással van továbbá a sportolási lehetőségek korlátozottsága, de a hozzáférhető egyéb szolgáltatások is, mint például a számítógép-használat, könyvtár, étkezde, büfé, klubhelyiség, stb. megléte is.

A kollégistákról

Érdemes először is tisztázni, hogy mit értünk az életmód fogalom alatt. Az életmódkutatások alapvetően arra a kérdésre keresik a választ, hogy hogyan élnek az emberek, illetve különböző társadalmi csoportok. Kulcsár Kálmán megfogalmazásában az életmódot az emberek olyan tevékenységi-magatartási rendszerének tekintjük, amelyet több-kevesebb tudatossággal, életük fenntartására, szükségleteik kielégítésére

⁷ Pukánszky – Németh: Neveléstörténet

⁸ Pukánszky – Németh: Neveléstörténet

használnak. Ezek a minták nagy változatosságot mutatnak történelmi idők és helyzetek függvényében. A következőkben megkísérlem feltárni, hogy melyek azok a tényezők, amelyek a kollégisták életmódját meghatározzák. Ez gyakorlatilag az életkörülmények, életminőség vizsgálatát jelenti.

Célszerű megvizsgálni, hogy az egyetemi, főiskolai hallgatóság milyen közös vonásokkal rendelkezik, amelyek alapján a társadalom sajátos rétegének tekinthető.

- A csoporthoz tartozást erősíti, hogy egy meghatározott korosztályhoz kötődik, ami alapvetően a 18-24 éveseket jelenti. A mai világban ez az életszakasz azonban egyre inkább kitolódhat. Ugyanakkor a hallgatóság személyi összetétele évről évre változik.
- Az egyetemistákat, főiskolásokat jellemzi egy kulturális szint is, amely alapján felvételt nyertek.
- Közös mozgatóerő lehet a valamivé válni akarás is.

Mindezek mellett számos tényező alcsoportokra osztja ezt a réteget. Ilyen például, hogy valaki kollégista- e vagy sem. Ez a felosztás erősen leegyszerűsített, hiszen ebben a tekintetben beszélhetünk az albérletben élőkről, a bejárósokról, a szüleikkel élőkről vagy a saját lakásban élőkről is.

A nappali tagozatos hallgatók megközelítőleg 23%-a, vagyis durván minden ötödik diák kollégista. Megítélésem szerint az intézményhez legközelebb lakók általában 80 kilométer távolságnyról jönnek, a többség 100-200 kilométerről, de akadnak akár 300 kilométerre lakó diákok is. A távolság igen meghatározó tényező a hazajárások gyakoriságát illetően, ami alapvető különbségeket teremt a kollégisták életmódjában is.

Gábor Kálmán kutatása szerint a kollégisták mintegy egyötöde a megyeszékhelyekről, többsége más városokból, illetve községekből, falvakból származik.⁹

Kollégistának lenni sajátos élethelyzetet jelent. A diákok meghatározó hányada anyagilag erősen függ a szüleitől, ez nem csak a kollégistákra igaz. A kollégisták esetében ugyanakkor ez térbeli, lakóhelyi elkülönüléssel jár együtt. Ez az élethelyzet kiváló lehetőséget biztosít a felnőtté váláshoz, az önállósodáshoz. A kollégisták kénytelenek megtanulni beosztani a pénzüket, a többségük valamilyen szinten megtanul főzni, mosni és egyéb tevékenységeket, amelyeket későbbi életszakaszukban, saját háztartásukban is alkalmazni tudnak majd. Ezeket

⁹ Gábor Kálmán: Kollégisták a felsőoktatásban, 46. oldal

a tudnivalókat ők tehát hamarabb elsajátíthatják, mint azok, akik egyetemi, főiskolai éveik alatt még mindig a szüleikkel laknak.

Az elszakadást mindenki másként éli meg. Egyesek számára nem okoz nagyobb törést, illetve megpróbáltatást, mások számára épp ellenkezőleg. Gyakori jelenség, hogy a tanév első néhány hetében egyesek kiköltöznek a kollégiumból. Ők gyakran inkább a napi bejárást választják és hazaköltöznek. Ennek hátterében olykor a kollégiumról szerzett kellemetlen tapasztalatok is állhatnak, például a szobatársakkal való összeférhetlenség vagy a kollégium rossz állapota.

Mindemellett a kollégisták többsége rendszeresen, hetente hazajár. Mások csak kéthetente, havonta, vagy akár még ritkábban. Sokakat a nagyobb távolság és az ezzel járó hosszabb utazási idő és a magasabb költségek sem tartanak vissza attól, hogy hetente hazajárjanak. A rendszeres hazajárásnak több oka is lehet:

- ◆ találkozni az otthoni barátokkal
- ◆ társas kapcsolat ápolása
- ◆ otthoni segítségnyújtás
- ◆ stb.

Sokaknak meg is éri hazamenni, hiszen otthon nem kell az étkezéseikre pénzt fordítani, a gyakran hét közben kimaradt főtt ételhez ilyenkor hozzájuthatnak, sőt vihetnek is magukkal, ami megoldja a hét közbeni étkezés problémáját, és egyben a költségeket is csökkenteni lehet. Valóban nagyon sokan is alkalmazzák ezt a megoldást.

Akik ritkábban járnak haza, teljesen másként rendezkednek be. Nekik valóban nem árt megtanulni főzni, mosni. Ugyanakkor az utazásra fordított idő és összeg szabadon a rendelkezésükre áll. Általában hamar eldől, ki milyen gyakran fog hazajárni és ez a gyakorlat nem nagyon szokott megváltozni. Aki hetente hazajár, nehezen mond le erről, és ha csak lehet, haza is megy.

Akik hetente hazajárnak, azok megítélésem szerint a kollégiumot átmeneti szálláshelynek és nem lakóhelyüknek tekintik, ahol hét közben elalhatnak, nem érzik otthonuknak, ami abban is megmutatkozik, hogyan rendezkednek be a szobájukban: kevesebb ruhát, könyvet és egyéb tárgyat tartanak ott, kevésbé teszik otthonossá képekkel, plakátokkal, és persze kevesebbet főznek, mosnak, ha tesznek egyáltalán ilyet.

A kollégisták időfelhasználása nemcsak a nem kollégistákétól különbözik, de belső varianciája is igen nagy lehet. A leggyakoribb tevékenységek az olvasás, szórakozás, például buliba járás, tanulás. Az eltérő életmódot folytatók általában egymásra találnak, de ha különböző életmódot folytatók kerülnek egy szobába, konfliktusokhoz vezethet.

Itt ejtenék szót a kollégiumi élet egy másik fontos jellemzőjéről: az ember gyakorlatilag sosincs egyedül. Ha netán a szobában egyedül is van, de a szomszéd szobában, a szinten vagy a másik szinten nagyon könnyen talál valakit, akivel eltöltheti az idejét. Ez a szüntelen együttélés, egymás mellett élés nagyfokú alkalmazkodást és toleranciát követel meg mindenkitől. Mindenkinek vannak olyan tulajdonságai, szokásai, melyet mások esetleg nehezményeznek. Ezek konfliktusokhoz vezethetnek, melyeket valahogy meg kell oldani. A kollégisták tehát hamar megtudják, mely tulajdonságukat, szokásukat célszerű megváltoztatni, illetve mások hasonlóan rossz tulajdonságaival, szokásaival szemben nagyobb türelemmel viseltetnek, amely optimális esetben egy mindegyik fél számára elfogadható kompromisszumhoz vezet. Ez a tolerancia, illetve alkalmazkodóképesség a későbbi társas kapcsolatokban is nagyon hasznos lehet.

A kollégiumi közösség emellett lehetőséget teremt arra, hogy a különböző szakok, karok, olykor intézmények hallgatói, illetve a más évfolyamon tanulók is kapcsolatba kerüljenek egymással, ami a szüleikkel élőkkal, a bejárókkal, de az albérletben élőkkal sem fordul elő általában.

A kollégisták tehát többnyire igen intenzív társas életet élnek. Persze mindenhol vannak, akik kimaradnak ebből, de ezt általában saját elhatározásukból teszik, vagy más irányú tevékenységeik, kapcsolataik miatt történik így. A közösségek milyensége alapjaiban meghatározza az ott élők hangulatát, a kollégiumi élethez való viszonyát. Egy olyan közösségben, legyen az egy szoba, egy szint, vagy az egy szakon tanulók, ahol a tagok figyelnek egymásra, megbeszélhetik gondjaikat, segítséget kérhetnek tanulmányaikhoz, egyértelműen jobban érzik magukat az emberek és ez gyakran a tanulmányi eredményekben is megmutatkozhat.

Mivel fiatalokról van szó, mindenképpen szót kell ejtenünk a szabadidő eltöltéséről, a szórakozási formákról is. A kollégisták életében fontos szerepet töltenek be a különböző szórakozóhelyek: kocsmák, kávézók és teázók, mozik, gyorséttermek, egyéb szórakozóhelyek. Szinte mindenkinek, illetve minden kisebb-nagyobb közösségnek megvannak a maga törzshelyei, ahol szinte mindenki ismer mindenkit, tudja hova jár, mit csinál, és hiányolja, ha nincs ott. A többség heti rendszerességgel vagy akár heti több alkalommal látogatja ezeket a helyeket.

Általában maguk a kollégiumok is szerveznek különböző rendezvényeket, melyekkel az ott lakók ilyen irányú igényeit igyekeznek kielégíteni. Ilyen programok a bizonyos időközönként megrendezett bulik, teaházak, filmklubok, kollégiumi napok vetélkedőkkel és koncertekkel, táncoktatás, különböző házi bajnokságok, melyek közül mindenki találhat neki megfelelőt. A közös szórakozás csak még inkább összekovácsolja a társaságokat.

A szabadidő eltöltésének másik módja a különböző kulturális rendezvények látogatása: múzeum, színház, koncertek, mozi. Ezek változó gyakorisággal ugyan, de a legtöbb kollégista életében szerephez jutnak. Nagyon fontos tevékenység továbbá az olvasás, melyet szintén minden kollégista gyakorol. Az internetezés és a tévénézés jelentősen függ attól, hogy az ezekhez szükséges eszközök: számítógép, illetve televízió rendelkezésre állnak-e. A sportolás szintén egy jellegzetes módja a szabadidő eltöltésének, meglátásom szerint azonban ezt sokan hanyagolják, amiben ugyanakkor nagy szerepe van a sportolási lehetőségek behatároltságának is.

Manapság a hallgatók, és így a kollégisták mind nagyobb hányada tanulmányai mellett munkát is vállal. Ezek jellege, gyakorisága igen változó. Egyesek szinte több időt töltenek munkával, mint tanulással. Mások alkalmanként vállalnak valami könnyű munkát, általában azzal a céllal, hogy némi plusz pénzhez jussanak, amiből gyakran a szabadidős tevékenységeiket finanszírozzák, vagy esetleg ruhákra költik.

Még egy tevékenységre térnék ki részletesebben, nevezetesen a tanulásra. A kollégiumok élete a tanulás, illetve mindenféle tevékenység szempontjából két igen eltérő időszakra osztható: a szorgalmi időszakra és a vizsgaidőszakra. A szorgalmi időszak sokak életében elsősorban a szórakozásról szól, míg a vizsgaidőszak egyértelműen a tanulásról. Persze változó, hogy ki mennyit tanul már szorgalmi időszakban is. Ez függ magától a személytől, a szakjától. Vizsgaidőszak alatt a kollégiumban is megváltozik a hangulat. Fokozottan van érvényben a "csendrendelet". Míg szorgalmi időszakban elnézőbbek vagyunk az éjszaka a folyosón hangoskodókkal, a zenét a kelleténél hangosabban hallgatókkal, addig vizsgaidőszakban ezekre a dolgokra sokkal hamarabb "ugrunk". De mivel ilyenkor mindenki alapvetően a tanulással van elfoglalva, ilyen esetek ritkán fordulnak elő. De ha mégis, akkor persze olyankor, amikor másnap épp egy nagyon fontos és nehéz vizsgánk van.

Vizsgaidőszakban a kollégiumi élet azért is más, mint egyébként, mert ilyenkor sokan hazamennek, és otthon tanulnak, nagyon kevesen töltik az egész vizsgaidőszakot a kollégiumban. Ők azok, akik egyébként is nagyon ritkán járnak haza.

A hallgatókra és így a kollégistákra is sajátos értékrend jellemző, mely részben életkori sajátosság. Nagyon fontosnak tartják a barátságot, az anyagiakat, a családot és az egészséget, majd következik a karrier, a buli, az önmegvalósítás, a hit, a boldogság, a szeretet, hogy elfogadja magát, a szerelem és végül a teljesítmény.¹⁰

¹⁰ forrás: Kollégisták a felsőoktatásban, 2004, Felsőoktatási Kutatóintézet in: Gábor Kálmán: Kollégisták a felsőoktatásban, 37. oldal

Ebből is kitűnik, hogy a fiatalok igen anyagiak, mely megmutatkozik fogyasztási szokásaikban is. Ezt valószínűleg a média által nyújtott minták is okozzák, melyek mintegy fetisizálják a fogyasztást. Ebben az életkorban az emberek még könnyebben is manipulálhatók. Mindezek következtében a kollégisták igen jelentős összegeket költenek például a ruházódásukra, telefonálásra, szórakozásra és fogyasztási javakra, és viszonylag keveset könyvekre, jegyzetekre és egyéb, a tanuláshoz szükséges dolgokra.¹¹ Persze e tekintetben is jelentős különbségek figyelhetők meg az egyes kollégisták között.

Összességében tehát megállapíthatjuk, hogy a kollégisták, bár bírnak néhány közös jellemzővel, azonban közöttük is jelentős eltérések figyelhetők meg, melyet több tényező is befolyásolhat, alakíthat.

E rövid dolgozatban megpróbáltam áttekinteni a mai magyar kollégiumi rendszer legfontosabb jellemzőit, illetve a kollégiumi élet bizonyos sajátosságait. Ezek közül a legfontosabbnak a szülőktől való elszakadásban, az önálló életre való felkészítésében játszott szerepét tartom, de nagyon kedvezőnek ítélem meg a kollégiumokban kialakítható kapcsolatok sokszínűségét és az intenzív közösségi életet is.

¹¹ forrás: Gábor Kálmán: Kollégisták a felsőoktatásban, 58. oldal

Felhasznált irodalom

- 1, Gábor Kálmán: Kollégisták a felsőoktatásban, Felsőoktatási kutatóintézet, Kutatás közben sorozat (272), Budapest 2006
- 2, Falussy – Laki - Tóth: Egyetemi és főiskolai kollégisták életmódja, Eötvös József Kollégium, Budapest 1991
- 3, Gázsó – Pataki - Várhegyi: Diákéletmód Budapesten, Gondolat, Budapest 1971
- 4, Pukánszky - Németh: Neveléstörténet, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., 1996